

Araştırma Makalesi

Turizm Sektöründe Dijitalleşme ve Verimlilik İlişkisini İnceleyen Akademik Araştırmaların Bibliyometrik Analizi

Bibliometric Analysis of Academic Studies Examining The Relationship of Digitalization and Productivity in The Tourism Sector

Betül BULADI ÇUBUKCU Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü betul.cubukcu@atauni.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-1535-3071	Özlem TOPÇUOĞLU Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dış Ticaret Bölümü ozlemgunduz@atauni.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-9821-5856
---	---

Makale Geliş Tarihi	Makale Kabul Tarihi
07.12.2022	07.03.2023

Öz

Teknolojinin gelişmesi ile öne çıkan ve yaygınlaşan dijitalleşme kavramı, diğer sektörleri olduğu gibi turizm sektörünü de önemli derecede etkisi altına almıştır. Endüstri 4.0 ile ortaya çıkan ilerlemeler sektörün çok yönlü ve bütünleşik yapısını ciddi ölçüde geliştirmiştir. Tüm sektörlerde olduğu gibi turizm sektöründe de artan rekabet, dikkatleri özellikle itici gücünü dijitalleşmenin oluşturduğu verimlilik kavramı üzerine çekmiştir. Turizm sektöründe dijital dönüşüm uygulamalarının, üretkenlik gücü olarak tanımlanan verimlilik üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmaların ve bu çalışmalar arasındaki ilişkilerin ortaya koyulması faydalı olacaktır. Bu noktadan hareketle çalışmada, turizm sektöründe dijitalleşme ve verimlilik ilişkisini ele alan akademik çalışmaların bibliyometrik analizi yapılmıştır. Web of Science ve Scopus veri tabanlarında “verimlilik”, “turizm” ve “dijital” anahtar kelimeleri kullanılarak tarama yapılmış ve ulaşılan çalışmalar VOSviewer yazılım aracıyla analiz edilip görselleştirilmiştir. “Turizm”, “dijital” ve “verimlilik” anahtar kelimeleri eş birliktelik analizi sonucunda elde edilen verilere dayanarak yayınlar arasındaki ilişkiler sunulmuş, özellikle turizm sektöründe verimlilik çalışmalarının ve dijitalleşme verimlilik ilişkili çalışmaların yoğunluğunun yüksek olduğu fakat turizm sektöründe dijitalleşme verimlilik ilişkili çalışmalar anlamında önemli bir boşluğun olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Verimlilik, Turizm, Bibliyometrik Analiz, Dijital Ekonomi

Abstract

The concept of digitalization, which has become widespread has greatly affected the tourism industry as well as other sectors. The advances that have emerged with Industry 4.0 have significantly improved the multifaceted and integrated structure of the industry. Increasing competition in the tourism sector, as in all sectors, has drawn attention to the concept of efficiency, which has been the most important driving force of digitalization, It will be useful to reveal the studies investigating the effects of digital transformation applications on productivity, which is defined as productivity power, and the relations between these studies in the tourism sector. From this point of view, bibliometric analysis of academic studies dealing with the relationship between digitalization and productivity in the tourism sector has been made. Web of Science and Scopus databases were searched using the keywords productivity, tourism and digital, and the reached studies were analyzed and visualized with the VOSviewer software tool. The relationships between the publications are presented based on the data obtained as

Önerilen Atıf /Suggested Citation

Buladi Çubukcu, B. & Topçuoğlu, Ö., 2023 Turizm Sektöründe Dijitalleşme ve Verimlilik İlişkisini İnceleyen Akademik Araştırmaların Bibliyometrik Analizi, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 58(1), 598-610

a result of the co-occurrence analysis of the keywords “tourism”, “digital” and “productivity”. It has been revealed that the intensity of productivity studies and digitalization productivity related studies in the tourism sector is high, but there is a significant gap in the tourism sector in terms of digitalization efficiency related studies.

Keywords: Digitization, Productivity, Tourism, Bibliometric Analysis, Dijital Economy

1. Giriş

Genel ekonomik yapı içinde “açık hava fabrikası”, “bacasız fabrika” ve “çevre dostu sanayi” olarak isimlendirilen turizm, Dünya Turizm Örgütü (WTO) tarafından “insanların kişisel veya ticari/mesleki amaçlarla olağan çevrelerinin dışındaki ülkelere veya yerlere hareketini içeren sosyal, kültürel ve ekonomik bir olgu” olarak tanımlanmaktadır. 1950’ler sonrasında ekonomik ve sosyo-kültürel önemi giderek artan bir sektör olan turizm, zaman içerisinde gelişen medeniyetler, zenginleşen toplumlar, çeşitlenen ulaşım araçları, gelişen sistemler ve teknoloji, çeşitli destinasyonlardaki doğal ve tarihi değerlerin tanıtılması sonucu hızla gelişim göstermiştir. Turizm sektörünün önemini artıran temel unsurlar olarak; sahip olduğu istihdam arttırıcı etkisi, gelir sağlayıcı etkisi, sürdürülebilir iktisadi gelişimi destekleyici etkisi, dünya barışına katkı sağlayıcı etkisi ile sürekli değişim gösteren dünyanın lokomotif olma etkisi sıralanabilmektedir (Karataş & Babür, 2013, s. 17). Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi (WTTC)’nin 2019 yılı için 185 ülke ve 25 bölgedeki Seyahat ve Turizm’in dünya iktisadi yapısı ve istihdam üzerindeki etkisini ölçen yıllık analizinden elde edilen verilere göre turizm sektörü, küresel ekonomiye 9,6 trilyon ABD doları ile %10,3’lük bir katkı sağlamış ve sektör toplam istihdamın %10,3’ünü oluşturmuştur. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü verilerine göre uluslararası turist gelişleri Ocak-Temmuz 2022’de 2021’in aynı dönemine kıyasla neredeyse üç katına (+%172) çıkmıştır (UNWTO, 2022). Bu durum salgından en çok etkilenen sektörlerden biri olan bu sektörün salgın öncesi seviyelerin neredeyse %65’ini kurtardığı anlamına gelmektedir. Bu istikrarlı toparlanma, uluslararası seyahate yönelik güçlü talebin salgın sonrası hafifletilen ve kaldırılan kısıtlamaların yansımalarını ortaya koymaktadır.

Doğal, kültürel ve ekonomik kaynaklara yönelik büyük tahribatların ciddi oranda artış göstermesinin yanında özellikle çevresel kaynaklara zarar verilmesi ve yok edilmesi, küresel boyutta sürdürülebilirlik yaklaşımının ne derecede önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Akın, 2022, s. 180). Kaynakların gelecek nesillere aktarımı açısından büyük önem taşıyan sürdürülebilirlik yaklaşımının hedefine ulaşması için hayatın bütün alanlarında uygulamaya konulması, diğer bir ifadeyle bütün paydaşların bu hedefi gerçekleştirme doğrultusunda tam katılımının sağlanması (Karadağ & Marangoz, 2017, s. 30, Koç & Yazıcıoğlu, 2020, s. 90) gerekmektedir. Turizm faaliyetlerinin ülkelere ekonomik ve sosyo-kültürel açılardan büyük etkisi göz önüne alındığında, sektörün ne kadar verimli olduğunun araştırılması önem taşımaktadır. Şöyle ki ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan ülkelerin büyüme ve kalkınma seviyelerine turizm sektörü büyük katkı sağlamaktadır (Önen, 2008, s. 2). Bu yönüyle turizm verimliliğinde sağlanan artışlar direk ekonomik gelişmişlik düzeyine yansıyacaktır. Dijitalleşmenin, ekonominin ve toplumun devam eden dijital dönüşümü, yeniliği teşvik etme, verimlilik yaratma ve hizmetleri iyileştirme ve bunu yaparken de refahı artırmanın yanında daha kapsayıcı ve sürdürülebilir büyümeyi artırıcı potansiyeli bulunmaktadır (Pilat and Criscuolo, 2018, ss. 13-14; Ezrachia and Stucke, 2018, s. 12). Kavramın aynı zamanda verimlilik artışıyla ekonomilere ivme kazandıracağı fikri oldukça yaygındır. Genel olarak verimlilik, eldeki girdilerle ne kadar çıktı sağlandığını, yani bir üretim ya da hizmet sisteminin ürettiği çıktı ile bu çıktıyı elde etmek için kullanılan girdi arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir (Çelli vd., 2005; Prokopenko, 2005) Bir çıktının üretiminde kullanılan girdilerin ne kadar rasyonel kullanıldığı verimlilik kavramı ile belirlenmektedir. Daha az girdi ile aynı düzeyde çıktı üretilmesi, girdi miktarı değişmeden daha fazla çıktı üretilmesi, daha az girdi kullanarak daha çok çıktı üretilmesi, girdilerde bir artış olduğunda çıktılarda daha fazla bir artış oluşması ve girdi miktarında bir azalma olduğunda çıktı miktarında daha az bir azalma gerçekleşmesi durumunda verimlilik değerlerinde artış görülmektedir. Verimliliğe etki eden faktörler incelendiğinde araştırmaların genel olarak ekonomik faktörler üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Fakat ekonomik değişkenlerin tek başına verimliliği açıklamada yeterli olamayacağı bilinmektedir. Ekonomik faktörlerin yanı sıra sosyal, demografik, coğrafik ve hatta psikolojik faktörlerin de verimlilik üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Bu sayılan faktörler arasında ulusal ve uluslararası politikalar, makroekonomik faktörler, firmanın mali olanakları, yönetim kararları, emek, rekabet ve teknoloji kullanımları sayılmaktadır (Coduneanu, 2018, s. 80). Dijitalleşme arz ve talep boyutuyla verimlilik üzerinde etkiye sahiptir. Arz açısından

değerlendirildiğinde mal ve hizmetlerin üretimine doğrudan bilgi sağlayarak üretim faaliyetleri oluşmaktadır. Böylece verimlilik artışı ve dolayısıyla gelir artmaktadır. Dijital teknolojilere yapılan yatırım, emekle birleştiğinde sermayenin derinleşmesine ve ekonominin diğer sektörlerinde işgücü verimliliğinin artmasına yol açan bir sermaye girdisini oluşturmaktadır. Dijitalleşme, eğitim, öğretim ve daha iyi sağlık hizmetleri yoluyla elde edilen insan sermayesinin geliştirilmesiyle talep yoluyla ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır. Böylece genel ekonomik büyümeye katkıda bulunan pozitif dışsallıklar oluşmaktadır. (Myovella, et al. 2020, s. 3).

Sektörel performans ölçümünde dikkate alınan en önemli kavramlardan birisi olan verimlilik, mal ve hizmet üretiminde kullanılan bütün girdilerin, insan ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla etkin bir şekilde kullanımı (Yılmaz, 2021, s. 287) olarak tanımlanmaktadır ve matematiksel olarak girdilerin çıktılara oranı şeklinde hesaplanmaktadır. Mümkün olabilecek minimum girdiyle maksimum çıktının elde edilebilme çabasını ifade eden verimlilik, mal üretme odaklı bir kavram iken ekonomik sistemde meydana gelen gelişmelere paralel olarak değişim göstermiştir. Şöyle ki, ekonomik yapıda hizmet üretimi, mal üretiminin önüne geçmiş, ekonomilerin gelişmişliğiyle doğru orantılı olarak daha fazla önem kazanmıştır. Hizmet sektöründe verimlilik artışları, yüksek oranda teknoloji ve otomasyon gelişmelerine bağlıdır. Teknolojinin gelişmesi ile ortaya çıkan yenilikler, çevresini hızlı bir şekilde değişime yönlendirmektedir. Dijital dönüşümün bütün sektörler için yeni bir kavram olması sebebiyle dönüşüm adımlarına dair net bir çerçeve söz konusu değildir. Farklı sektörler, birbirlerinden farklı dönüşüm süreçleri geçirmektedirler ve bu süreçlerin tüm tedarik zincirini ilgilendiren kapsamlı ve zorlayıcı olduğu ifade edilmektedir (Klein, 2020, s. 999). Turizm alanında da ortaya çıkan bu yenilik ve değişim hareketleri, alanı sahip olduğu hizmet altyapısını sürekli geliştirmeye yönelik planlamalar yapılması noktasında teşvik etmektedir. Bu anlamda diğer sektörlerde olduğu gibi turizm sektöründe de teknoloji ve yenilik tabanlı devrime bağlı değişimler etkisini göstermiştir. Sektör yapısını destekleyici dijital uygulamalar, hem gereksinim duyulan bilgiyi tedarik etmeyi hem de turizm destinasyonlarının potansiyelinin kullanımını kolaylaştırmaktadır. Turizm sektöründe dijital sistemler, 1970’lerde bilgisayarlı rezervasyon sistemlerinin kullanımı, 1980’lerde küresel dağıtım sistemlerinin kullanımı ve 1990’larda internetin yoğun bir şekilde sektörde kullanımıyla ön plana çıkmıştır ve hedef pazar bu gelişmelerle kontrol altına alınmıştır (Buhalis, 1998, s. 412). İlk olarak Almanya’da duyurulan Endüstri 4.0 süreci ile birlikte dijitalleşme, sektör için turistik ürünlerin üretimi, tanıtımı, dağıtımı yanında sektörün kaynaklarının rasyonel kullanımını sağlayarak rekabet avantajı sağlamaktadır.

Tüm sektörlerde olduğu gibi turizm sektörü için de verimlilik kavramı, performans takibi ve sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmanın konusu, turizm sektöründe dijitalleşme ve verimlilik ilişkisini inceleyen akademik araştırmaların odak noktalarını ortaya koymaktır. Endüstri 4.0’ı takiben dijitalleşmeye ilişkin uygulamaların yer almaya başladığı turizm sektöründe dijitalleşmenin verimliliğe katkısını ölçen çalışma sayısının sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, turizm, dijitalleşme ve verimlilik kavramlarını içeren akademik çalışmalar gözden geçirilmiş ve alternatif kombinasyonlarla bibliyometrik bir analiz yapılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda turizm sektörü için dijitalleşme ve verimlilik çalışmalarının odak noktaları ve güncel temaları üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

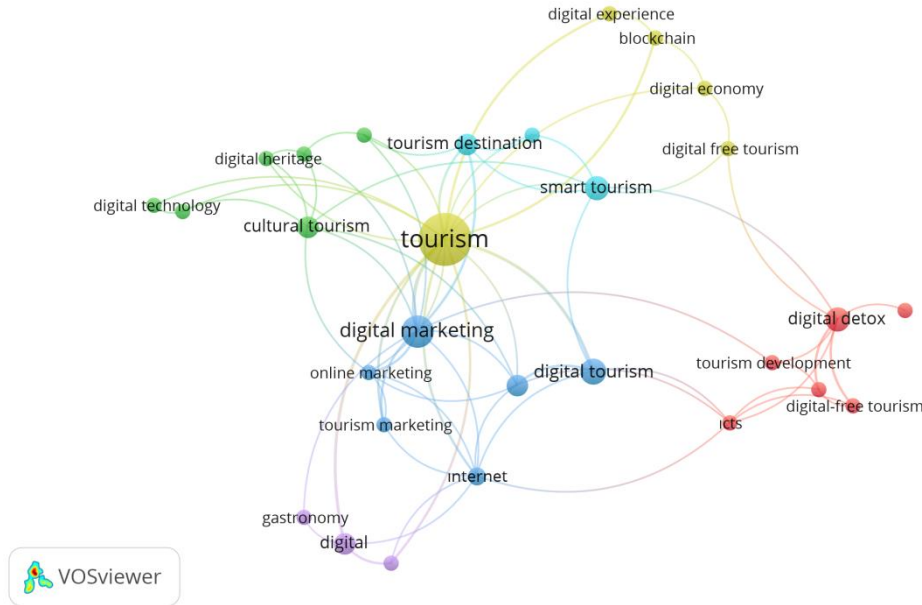
Araştırmada, turizmde dijitalleşme ve verimlilik ilişkisini ele alan akademik çalışmaların bibliyometrik analizinin yapılması amaçlanmaktadır. Özellikle dijitalleşmenin turizm sektörü üzerine etkileri araştırmacıların dikkatini çekmektedir. Fakat ekonomik olarak önemli bir unsur olan verimlilik çalışmaları ihmal edilmiştir. Turizm sektöründe dijitalleşme verimlilik ilişkisi kapsamında yapılan çalışmaların bibliyometrik analizinin yapıldığı bu çalışma ile turizm sektöründe dijitalleşme ve verimlilik ilişkisi dikkat çekici akademik çalışmaları, 2000 yılı ve sonrası çalışmalarda belirlenen anahtar kelimelere bağlı olarak güncel kavramları ortaya koyabilmek amaçlanmıştır. Dijital dönüşüm uygulamalarının turizm sektöründe yeni bir yaklaşım olması ve bu alanda uygulama kısıtları, yapılan çalışmaların incelenmesi ve bu alanda hangi konuların öne çıktığının belirlenmesi anlamında faydalı olacaktır.

Çalışmada Web of Science ve Scopus veri tabanlarında “turizm (tourism)”, “dijital (digital)” ve “verimlilik (productivity)” anahtar kelimeleri üzerinde araştırma yapılmıştır. Web of Science 171

milyondan fazla kayıt ve 1,9 milyar atıf içeren multidisipliner bir platform (Clarivate, 2022) olarak dünya genelinde kabul gören bir veri tabanıdır. Ayrıca Scopus veri tabanı da özellikle sosyal bilimlerde çok sayıda kayıt ve atıf içeren bir platform olarak araştırmaya dahil edilmiştir. Aşamalı olarak Web of Science ve Scopus veri tabanlarında turizm, dijital ve verimlilik anahtar kelimeleri üzerine inceleme yapılarak ana çalışmalara ulaşılmıştır. Çalışmalar, bibliyometrik ağları oluşturmak ve görselleştirmek için kullanılan bir yazılım aracı olan VOSviewer kullanılarak analiz edilmiştir.

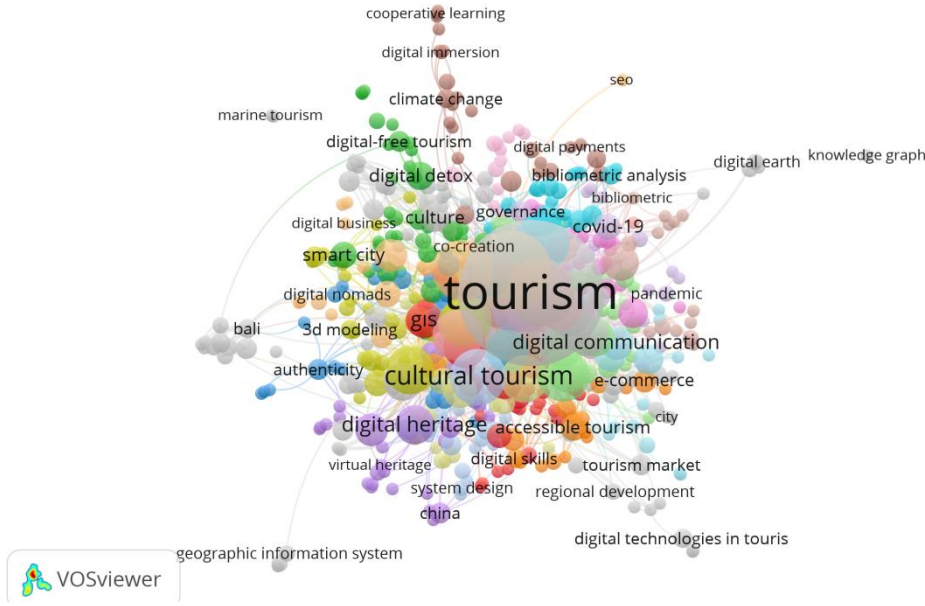
3. Araştırmanın Bulguları

Web of Science veri tabanında öncelikle tarih sınırlaması yapmadan “dijital” ve “turizm” anahtar kelimeleri üzerinden tarama yapılmış 405 sonuca ulaşılmıştır. Bu çalışmaların bilim alanlarına bakıldığında konaklama ve turizm alanında 138, işletme ve yönetim alanında 102 ve ekonomi alanında da 20 çalışmanın olduğu tespit edilmiştir. Listelenen çalışmaların, VOSviewer yazılım aracı kullanılarak anahtar kelimeleri arasında eş birliktelik analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda Şekil 1’de görüldüğü gibi anahtar kelimeler arasındaki bağlantılar ortaya konulmuştur. Kelimelerin içerisinde bulunduğu şeklin büyüklüğü, o ögenin ağırlığını ifade etmektedir. Bir ögenin rengi o ögenin ait olduğu kümeyi göstermektedir. Ögeler arasındaki çizgiler bağlantıları temsil etmektedir. Şekil 1’de görüldüğü gibi turizm ve dijital anahtar kelimeleri eş birliktelik analizi sonucunda 6 küme, bu kümelerin altında 29 öge ve ögeler arasında 71 bağlantı tespit edilmiştir. Ana ögemiz olan turizm dışında dijital pazarlama, dijital turizm ve akıllı turizm kavramlarının ağırlığının yüksek olduğu görülmektedir. Analize göre turizm bağlamında dijital detox, dijital ekonomi, dijital özgür turizm, dijital deneyim ve blockchain kavramlarının 2000 yılı ve sonrası dönemde çalışılan güncel kavramlar olduğu söylenilebilmektedir.

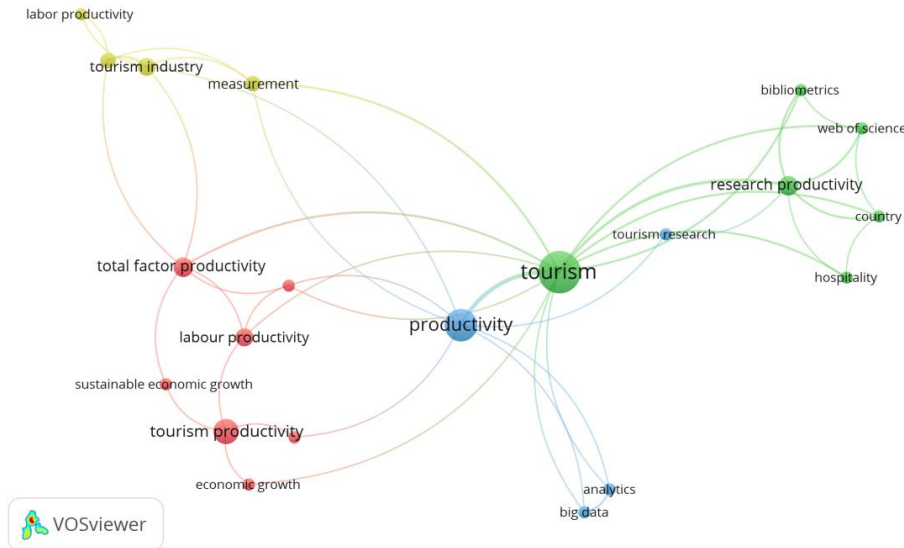
Şekil 1. Web of Science Turizm ve Dijital Anahtar Kelimeleri Eş Birliktelik Analizi

Scopus veri tabanında tarih sınırlaması yapmadan “dijital” ve “turizm” anahtar kelimeleri üzerinden tarama yapılmış 1055 sonuca ulaşılmıştır. Bu çalışmaların bilim alanlarına bakıldığında çalışmalardan 322’si sosyal bilimler alanında, 306’sı yönetim alanında ve 79’u ise ekonomi alanında olduğu görülmüştür. Listelenen çalışmaların, eş birliktelik analizi yapılmış analiz sonucunda Şekil 2’de görüldüğü gibi anahtar kelimeler arasındaki bağlantılar ortaya konulmuştur. Turizm ve dijital anahtar kelimeleri eş birliktelik analizi sonucunda 26 küme, bu kümelerin altında 532 öge ve ögeler arasında 2770 bağlantı tespit edilmiştir. Ana öge olan turizm dışında dijital pazarlama, dijital dönüşüm, büyük veri, kültür turizmi ve dijital ekonomi kavramlarının ağırlığının yüksek olduğu görülmektedir. Analize göre scopus veri tabanında turizm bağlamında dijital eğlence, metaverse, sanal gerçeklik, dijital detox, dijital folklor ve yapay zekâ kavramlarının 2000 yılı ve sonrası dönemde çalışılan güncel kavramlar olduğu belirtilebilir.

Şekil 2. Scopus Turizm ve Dijital Anahtar Kelimeleri Eş Birliktelik Analizi

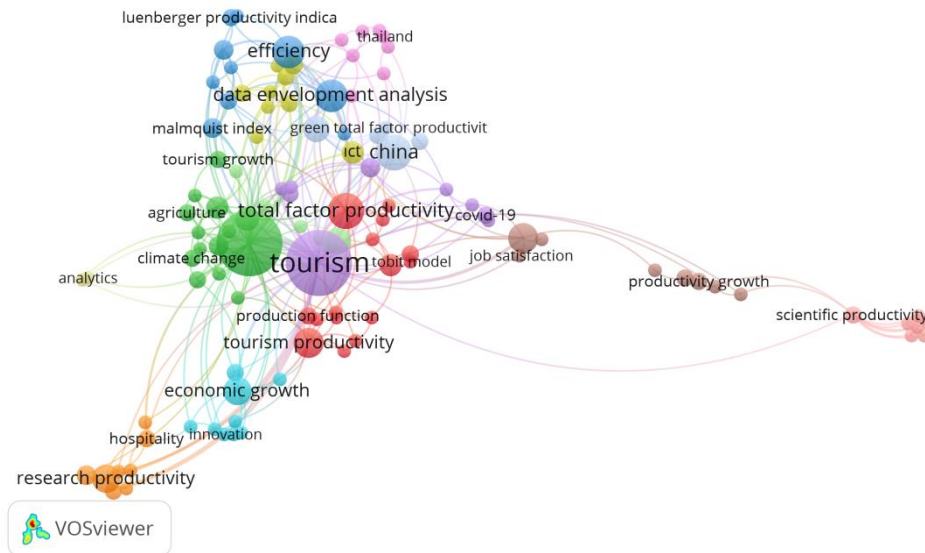
Web of Science veri tabanında tarih sınırlaması yapmadan “turizm” ve “verimlilik” anahtar kelimeleri üzerinden tarama yapılmış 76 sonuca ulaşılmıştır. Bu çalışmaların bilim alanlarına bakıldığında, çalışmalardan 28’si konaklama, eğlence alanında, 25’i ekonomi alanında ve 5’i ise yönetim alanında çalışılmıştır. Listelenen çalışmaların eş birliktelik analizi sonucunda Şekil 3’de görüldüğü gibi anahtar kelimeler arasındaki bağlantılar ortaya konulmuştur. Turizm ve verimlilik anahtar kelimeleri eş birliktelik analizi sonucunda 4 küme, bu kümelerin altında 21 öge ve ögeler arasında 44 bağlantı tespit edilmiştir. Odak alandaki turizm ve verimlilik çalışmaları dışında özellikle yoğun olarak turizm verimliliği ve bu kavrama bağlı olarak emek verimliliği, turizmle bağlantılı olarak toplam faktör verimliliği kavramları ağırlık olarak ön plana çıkmaktadır. Analize göre web of science veri tabanında turizm ve verimlilik bağlantılı olarak bölgesel analiz ve bibliyometrik kavramları 2000 yılı ve sonrası dönemde çalışılan güncel kavramlar olarak görülmektedir.

Şekil 3. Web of Science Turizm ve Verimlilik Anahtar Kelimeleri Eş Birliktelik Analizi

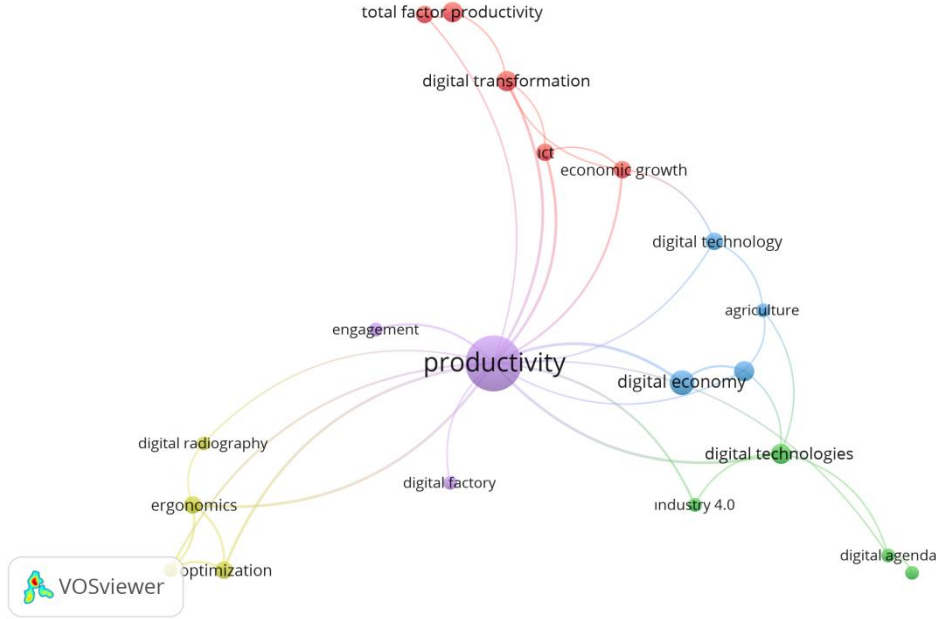
Scopus veri tabanında tarih sınırlaması yapmadan “turizm” ve “verimlilik” anahtar kelimeleri üzerinden tarama yapılmış 239 sonuca ulaşılmıştır. Bu çalışmaların bilim alanlarına bakıldığında çalışmalardan 115’inin sosyal bilimler alanında, 104’nün yönetim alanında ve 16’sının ise ekonomi alanında olduğu

görülmüştür. Listelenen çalışmaların, eş birliktelik analizi yapılmış analiz sonucunda Şekil 4’de görüldüğü gibi anahtar kelimeler arasındaki bağlantılar ortaya konulmuştur. Turizm ve verimlilik anahtar kelimeleri eş birliktelik analizi sonucunda 13 küme, bu kümelerin altında 110 öge ve ögeler arasında 312 bağlantı tespit edilmiştir. Turizm ve verimlilik anahtar kelimeleri bağlamında toplam faktör verimliliği, etkinlik, veri zarflama analizi, iş gücü verimliliği, turizm verimliliği, ekonomik büyüme ve sürdürülebilirlik kavramlarının ağırlığının yüksek olduğu görülmektedir. Analize göre scopus veri tabanında 2000 yılı ve sonrası dönemde çalışılan turizm etkinliği, iklim değişikliği, iş gücü verimliliği, mekânsal ekonometri kavramları görülmektedir.

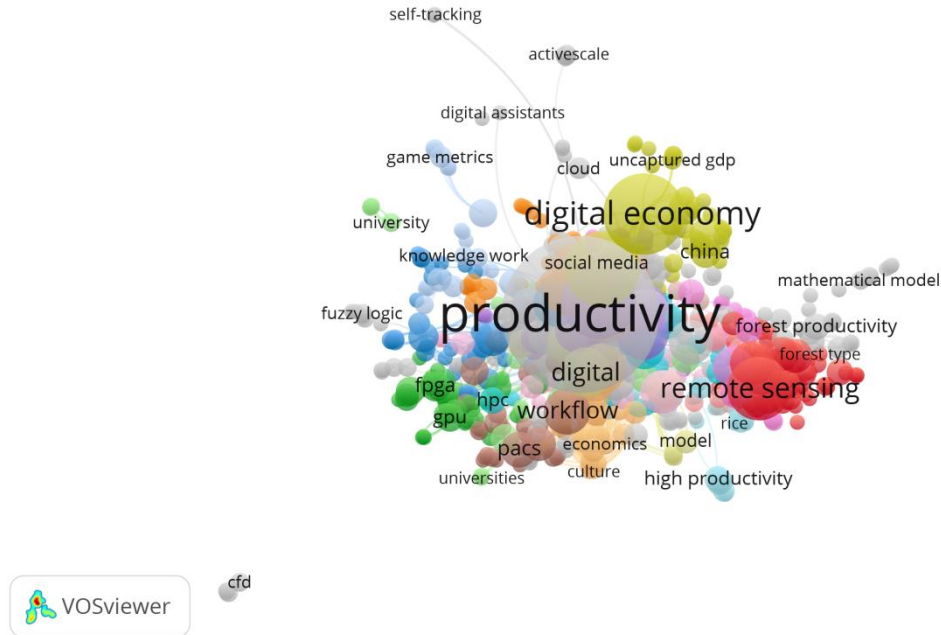
Şekil 4. Scopus Turizm ve Verimlilik Anahtar Kelimeleri Eş Birliktelik Analizi

Web of Science veri tabanında “verimlilik” ve “dijital” anahtar kelimeleri üzerinden tarama yapılmış 185 sonuca ulaşılmıştır. Bu çalışmaların bilim alanlarına bakıldığında, ekonomi alanında 28, yönetim alanında 11 çalışmanın olduğu tespit edilmiştir. Analiz sonucunda Şekil 5’de görüldüğü gibi verimlilik ve dijital anahtar kelimeleri eş birliktelik analizi sonucunda 5 küme, bu kümelerin altında 20 öge ve ögeler arasında 34 bağlantı tespit edilmiştir. Verimlilik ve dijital anahtar kelimeleri bağlamında dijital ekonomi, iş gücü verimliliği, dijital dönüşüm, ekonomik büyüme ve dijital teknolojiler kavramlarının ağırlığının yüksek olduğu görülmektedir. Analize göre verimlilik ve dijital anahtar kelimeleri bağlamında dijital ekonomi, dijital dönüşüm ve endüstri 4.0 kavramlarının 2000 yılı ve sonrası dönemde çalışılan güncel kavramlar olduğunu belirtilebilir.

Şekil 5. Web of Science Verimlilik ve Dijital Anahtar Kelimeleri Eş Birliktelik Analizi

Scopus veri tabanında tarih sınırlaması yapmadan “verimlilik” ve “dijital” anahtar kelimeleri üzerinden tarama yapılmış 2255 sonuca ulaşılmıştır. Bu çalışmaların bilim alanlarına bakıldığında, 225 çalışmanın yönetim, 179 çalışmanın sosyal bilimler, 46 çalışmanın ekonomi alanında hazırlandığı görülmüştür. Listelenen çalışmaların, eş birliktelik analizi yapılmış analiz sonucunda Şekil 6’de görüldüğü gibi anahtar kelimeler arasındaki bağlantılar ortaya konulmuştur. Verimlilik ve dijital anahtar kelimeleri eş birliktelik analizi sonucunda 32 küme, bu kümeleri altında 787 öge ve ögeler arasında 3459 bağlantı tespit edilmiştir. Verimlilik ve dijital anahtar kelimeleri ile ilişkili olarak dijital ekonomi, dijital dönüşüm, uzaktan algılama, toplam faktör verimliliği ve iş akışı kavramlarının ağırlığının yüksek olduğu görülmektedir. Analize göre scopus veri tabanında verimlilik ve dijital anahtar kelimeleri bağlamında dijital ikiz, kurumsal verimlilik, mekânsal yayılma etkisi ve toplam faktör verimliliği kavramlarının 2000 yılı ve sonrası dönemde çalışılan güncel kavramlar olduğunu belirtilebilir.

Şekil 6. Scopus Verimlilik ve Dijital Anahtar Kelimeleri Eş Birliktelik Analizi

Çalışmanın son kısmında her iki veri tabanında da “turizm”, “verimlilik” ve “dijital” anahtar kelimeleri bazında tarama yapılmış Web of Science veri tabanında sadece bir çalışmaya ulaşılmıştır. Çalışma Pellicelli (Pellicelli, 2016) tarafından işletme ve ekonomi alanında hazırlanmış bir konferans bildirisi. Scopus veri tabanında ise iki çalışmaya ulaşılmıştır. Çalışmalardan ilki 2014 yılında Hou ve arkadaşları (Hou, Zhou, Burkhard, & Müller, 2014) tarafından çevre bilimi alanında yapılmıştır. Çalışma biyoçeşitlilik, ekosistem hizmetleri ve insan refahı üzerindeki sosyoekonomik etkileri belirlemek ve bu öğeler arasındaki karşılıklı etkileri ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Aslında sonuçları çerçevesinde özellikle kentsel alanlardaki kentleşme ve sanayileşmenin verimlilik ve turizm hizmetleri ile kırsal kesimde yaşayanların yaşam standartları üzerindeki etkilerine yoğunlaşan çalışmanın incelenen alanla dolaylı olarak ilgisi olduğu söylenebilir. İkinci çalışma Bukovska ve arkadaşları (Bukovska, Mezgaile, & Klepers, 2021) tarafından hazırlanmış olan bir konferans bildirisi. Çalışma, iş turizminde teknolojik yeniliklerin etkisi üzerine odaklanmış ve özellikle Covid-19 dönemi incelenmiştir.

4. Tartışma ve Sonuç

Teknolojinin gelişmesi ile dijitalleşme her alanda ön plana çıkmaya başlamıştır. Endüstri 4.0 ile dijital dönüşüm başlamış ve bu dönüşümden bütün sektörler etkilenmiştir. Özellikle dijital sistemlerin yeniliği hızlandırma, üretken sistemleri ve çevre hassasiyetlerini teşvik etme, verimliliği artırma, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi temel hizmetlere erişimi kolaylaştırma, sürdürülebilir kalkınma programlarının ve stratejilerinin uygulanmasını destekleme (Elmassah & Mohieldin, 2020), yurtdışındaki müşterilere ulaşma sürecini hızlandırma, uluslararasılaşma hızını artırma, uluslararası girişimciliği destekleme (Gawel, Mroczek-Dąbrowska, & Pietrzykowski, 2023) gibi bir çok avantajı söz konusu olmaktadır. Dünyada gelişen bir sektör olarak ön plana çıkan turizm, dijital dönüşüm sürecinin dışında kalmamaktadır. Özellikle dijitalleşmenin turizm sektörü üzerine etkileri araştırmacıların dikkatini çekmektedir. Fakat ekonomik olarak önemli bir unsur olan verimlilik çalışmaları ihmal edilmiştir. Çalışmada turizm sektöründe dijitalleşme verimlilik ilişkisi kapsamında yapılan çalışmaların bibliyometrik analizi yapılmıştır.

Bu kapsamda özellikle dijital ekonomi öne çıkan kavramlardan biridir. Dijital ekonomi kavramı bilgiye daha ucuz ve daha kolay ulaşılmasını, işlenmesini ve saklanmasını sağlayan dijital teknolojilerin kullanılması sonucunda ekonomik faaliyetlerin dönüşümünü ifade etmektedir (Soava & Raduteanu, 2014, s. 46). Dijital ekonomi verimlilik alanında çalışmaların yoğun olduğu, turizm sektöründe ise dijital ekonominin çalışılan alanlardan biri olduğu görülmektedir. Özellikle dijital ekonomi kavramı ile ilişkili olarak turizm sektöründe verimlilik çalışmalarının yapılması literatür açısından olumlu olacaktır. Yine dijital dönüşüm turizm ve verimlilik kavramları açısından ayrı çalışmalara konu olmuş fakat dijital dönüşüm çerçevesinde turizm ve verimlilik çalışmaları yapılmamıştır. İnsan ihtiyaçlarını karşılarken doğal kaynakları korumak, çevre bilinci ile gelecek nesillere iyi bir dünya bırakmak için yapılan faaliyetleri ifade eden sürdürülebilirlik kavramı da çalışma sonucunda ortaya çıkan dikkat çekici kavramlardan biridir. Turizm sektörü açısından çevre en önemli kaynaktır. Buna bağlı olarak sürdürülebilirlik turizm çalışmalarında ön plana çıkmaktadır fakat verimlilik yönü bu alanda çok çalışılmış değildir. Sonuç olarak turizm sektöründe dijitalleşme verimlilik ilişkisi kapsamında dijital ekonomi, dijital dönüşüm, ekonomik büyüme ve sürdürülebilirlik kavramları üzerinde çalışmalar yapılabilir.

Ayrıca yapılan çalışmada, 2000 yılı ve sonrası dönemde “turizm” “dijital” ve “verimlilik” anahtar kelimeleri ile birlikte kullanılan güncel anahtar kelimeler incelenmiştir. Özellikle iklim değişikliği üzerinde durulması gereken kavramlar arasındadır. İklim değişikliği Dünya’da çeşitli sebeplerle havada ve karada sıcaklıkların artması ile iklimin değişmesi olarak kısaca tanımlanabilir. İklim değişikliğinin Dünya üzerinde çevresel etkilerinin yanında insan sağlığına ve ekonomiye de çeşitli olumsuz etkileri bulunmaktadır. İklim değişikliği, çevresel etkileri sebebiyle turizm alanının önemli çalışma konuları içerisinde yer almaktadır. Özellikle iklim değişikliği kavramı çerçevesinde dijital teknolojilerin kullanılması ve verimlilik ilişkisi çalışılması gereken kavramlar olarak görülmektedir. Çalışma sonucunda belirlenen güncel kavramlardan özellikle çok yeni olan dijital ikiz kavramı çeşitli veri toplama teknikleri kullanılarak bir işletmedeki belirli bir varlığın, tüm işletmenin veya tek bir ürünün fiziksel özelliklerini gerçek zamanlı olarak eşleştiren sanal bir temsil olarak ifade edilmektedir (Kitain,

2018). Bu kavram çok çeşitli sektörlerde özellikle verimlilik alanında çalışmalara konu olmaktadır. Turizm sektöründe verimlilik yönlü çalışmalarda dijital ikiz kavramı yeni bakış açıları sağlayabilir.

Çalışmanın son kısmında “turizm”, “verimlilik” ve “dijital” anahtar kelimeleri bazında tarama yapılmış ve sadece üç çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmalar ise çok kapsamlı olmayıp ikisi konferans bildirisi ve sadece biri makale çalışmasıdır. Bu verilerden hareketle turizm sektöründe dijitalleşme verimlilik ilişkisi üzerine akademik yazındaki boşluk ortaya konulmuştur. Çalışma sonucunda, turizm sektöründe verimlilik çalışmalarının ve dijitalleşme verimlilik ilişkili çalışmaların yoğunluğunun yüksek olduğu fakat turizm sektöründe dijitalleşme verimlilik ilişkili çalışmalar anlamında önemli bir boşluğun olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca çalışma sonucunda bu kapsamda 2000 yılı ve sonrası dönemde çalışılan güncel kavramlar belirlenmiştir. Özellikle çalışmada sadece Web of Science ve Scopus veri tabanlarının taranması çalışmanın kısıtları arasında gösterilebilir. Farklı veri tabanlarında daha geniş çalışmalar söz konusu olabilir.

Dijitalleşme ve verimlilik ilişkisinin çok boyutlu olarak incelenmesi gereken disiplinler arası bir yapı olarak ele alınması gerekmektedir. Ancak dijitalleşme kavramının son birkaç yıldır araştırılmaya başlanması özellikle ölçüm metotları açısından veri setinin geçmişe yönelik kısıtlı olmasına sebep olmaktadır. Bu durum uzun bir veri seti ile çalışma imkânını ortadan kaldırmaktadır. Aynı zamanda bazı verilerin ise son yıllarda temin edilememesi sorunu da bulunmaktadır. Bu nedenle dijitalleşme ve verimlilik ilişkisi üzerine yapılan çalışmaların önümüzdeki yıllarda veri setinin gelişimine bağlı olarak hız kazanacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Akın, M. H. (2022). Turizm sektöründe yeşil bilişim uygulamaları. *Turizm Akademik Dergisi*, 179-192.
- Buhalis, D. (1998). Strategic use of information technologies in the tourism industry. *Tourism management*, 409-421.
- Bukovska, G., Mezgaile, A., & Klepers, A. (2021). The pressure of technological innovations in meeting and event industry under the COVID-19 influence. *Vide. Tehnologija. Resursi - Environment, Technology, Resources* (s. 44-50). www.scopus.com.
- Clarivate. (2022, 11 16). Clarivate Web sitesi: <https://clarivate.com/webofsciencegroup/solutions/web-of-science/> adresinden alındı
- Corduneana, A. (2018). “Schumpeterian View on Economic Development through Information Technologies”, *Proceedings of the 9th International Conference of Doctoral Students and Young Researchers, Romania*, 78-81.
- Elmassah, S., & Mohieldin, M. (2020). Digital Transformation and Localizing the Sustainable Development Goals. *Ecological Economics*, 1-12.
- Ezrachia, A. and Stucke, M. E. (2018), *Digitalisation and its Impact on Innovation*, European Commission Working Paper.
- Gawel, A., Mroczek-Dąbrowska, K., & Pietrzykowski, M. (2023). Digitalization and Its Impact on the Internationalization Models of SMEs. R. G. Adams içinde, *Artificiality and Sustainability in Entrepreneurship*. FGF Studies in Small Business and Entrepreneurship. (s. 19-40). Springer, Cham.
- Hou, Y., Zhou, S., Burkhard, B., & Müller, F. (2014). Socioeconomic influences on biodiversity, ecosystem services and human well-being: A quantitative application of the DPSIR model in Jiangsu, China. *Science Of The Total Environment*, 1012-1028.
- Karadağ, L., & Marangoz, M. İ. (2017). Sürdürülebilir Turizm Açısından Alternatif Turizmin Önemi: Marmaris Örneği. *Turizm Akademik Dergisi*, 29-40.
- Karataş, M., & Babür, S. (2013). Gelişen Dünya’da turizm sektörünün yeri. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15-24.

- Kitain, L. (2018). Digital Twin—The New Age of Manufacturing. . 12 06, 2022 tarihinde <https://medium.com/datadriveninvestor/digital-twin-the-new-age-of-manufacturingd964eeba3313> adresinden alındı
- Klein, M. (2020). İşletmelerin Dijital Dönüşüm Senaryoları-Kavramsal Bir Model Önerisi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 997-1019.
- Koç, B., & Yazıcıoğlu, İ. (2020). Konaklama İşletmelerinde Sürdürülebilirlik Uygulamaları: Algılanan Engeller ve Teşvikler. Turizm Akademik Dergisi , 81-106.
- Leiden University. (2022, Kasım 16). VOSviewer. <https://www.vosviewer.com/> adresinden alındı
- Myovella, G., Karacuka, M. And Haucap, J. (2020), Digitalization and Economic Growth: A Comparative Analysis of Sub-Saharan Africa and OECD Economies, Telecommunications Policy, 44, 101856.
- Önen, M. O. (2008). Dünya'da ve Türkiye'de Turizm Araştırmaları. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü.
- Pellicelli, A. C. (2016). Case History Alpitour. <https://www.webofscience.com/wos/woscc/general-summary?queryJson=%5B%7B%22rowBoolean%22:null,%22rowField%22:%22CF%22,%22rowText%22:%229th%20Annual%20Conference%20of%20the%20EuroMed-Academy-of-Business%22%7D%5D&eventMode=oneClickSearch>, (s. 2067-2069). Warsaw, POLAND.
- Pilat, D. and Criscuolo, C. (2018). “The Future of Productivity What Contribution can Digital Transformation Make?”, Policy Quarterly, 14(3), 10-16.
- Soava, G., & Raduteanu, M. (2014). Digital Economy—Economy of the New Millennium. Economics World, 45-57.
- UNWTO. (2022, 11 15). <https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms> adresinden alındı
- UNWTO. (2022, 11 19). <https://www.unwto.org/taxonomy/term/347> adresinden alındı
- WTTC, W. T. (tarih yok). 11 19, 2022 tarihinde <https://www.slovenia.info/uploads/dokumenti/raziskave/raziskave/world2019.pdf> adresinden alındı
- Yılmaz, Y. (2021). Transition to the Digital Economy, Its Measurement and the Relationship between Digitalization and Productivity. Istanbul Journal of Economics, 283-316.

Araştırma Makalesi

Turizm Sektöründe Dijitalleşme ve Verimlilik İlişkisini İnceleyen Akademik Araştırmaların Bibliyometrik Analizi

Bibliometric Analysis of Academic Studies Examining The Relationship of Digitalization and Productivity in The Tourism Sector

Betül BULADI ÇUBUKCU Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü betul.cubukcu@atauni.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-1535-3071	Özlem TOPÇUOĞLU Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dış Ticaret Bölümü ozlemgunduz@atauni.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-9821-5856
---	---

Extensive Summary

Introduction

The concept of efficiency for the tourism sector is of great importance in terms of performance monitoring and sustainability. In this context, the subject of the study is to reveal the focal points of academic research that examines the relationship between digitalization and productivity in the tourism sector. In the tourism sector, where applications related to digitalization started to take place after Industry 4.0, it was observed that the number of studies measuring the contribution of digitalization to productivity was limited. In this respect, revealing this gap in academic literature constitutes the aim of the study. For this purpose, academic studies including the concepts of tourism, digitalization and productivity were reviewed and a bibliometric analysis was made with alternative combinations. According to the obtained data, evaluations were made on the focal points and current themes of digitalization and efficiency studies for the tourism sector.

Methodology

In the study, a search was conducted on the keywords "tourism", "digital" and "productivity" in Web of Science and Scopus databases. Web of Science is a globally accepted database as a multidisciplinary platform (Clarivate, 2022) with more than 171 million records and 1.9 billion citations. In addition, the Scopus database has been included in the research as a platform that contains many records and citations, especially in social sciences. The main studies were reached by gradually examining the keywords of tourism, digital and productivity in Web of Science and Scopus databases. Studies were analyzed using VOSviewer, a software tool used to create and visualize bibliometric networks.

Findings

In the study, the Web of Science and Scopus databases were searched for the keywords "digital", "tourism" and "productivity". Co-association analysis was performed between the keywords of the listed studies using the VOSviewer software tool. First of all, in the first stage of the analysis, 1460 studies were reached within the scope of the keywords "tourism" and

"digital". In the context of tourism, which is our main element, it has been seen that the concepts of digital marketing, digital tourism, digital transformation and smart tourism have a high weight. According to the analysis, it has been seen that the concepts of digital detox, digital economy, digital free tourism, digital experience, digital entertainment in the context of tourism are current concepts that have been studied in recent years. In the second stage, 312 studies were searched on the keywords "tourism" and "productivity". Apart from the tourism and productivity studies in the focus area, it has been observed that the concepts of tourism efficiency, labor productivity, total factor productivity in connection with tourism, data envelopment analysis, economic growth and sustainability are high. According to the analysis, the concepts of regional analysis and bibliometrics, tourism efficiency, climate change, labor productivity, and spatial econometrics appear as current concepts. In the third stage, 2440 studies were searched on the keywords "digital" and "productivity". Apart from the main concepts of "digital" and "productivity", it has been observed that the concepts of digital economy, workforce efficiency, digital transformation, economic growth, remote sensing, total factor productivity and digital technologies have a high weight. In addition, we can state that the concepts of digital economy, digital transformation, industry 4.0, digital twin, corporate efficiency, spatial spillover effect and total factor productivity are current concepts that have been studied in recent years. In the last part of the study, a search was made on the basis of the keywords "tourism", "productivity" and "digital" and only three studies were found. These studies are not very comprehensive, two of them are conference papers and only one is an article study. Based on these data, the gap in the academic literature on the relationship between digitalization and productivity in the tourism sector has been revealed.

Conclusion and Discussion

Today, with the development of technology, digitalization has started to come to the fore in every field. Digital transformation started with Industry 4.0 and all sectors were affected by this transformation. In particular, digital systems have many advantages like accelerate innovation, encourage productive systems and environmental sensitivities, increase efficiency, facilitate access to basic services such as education and health services, support the implementation of sustainable development programs and strategies(Elmassah & Mohieldin, 2020) accelerate the process of reaching customers abroad, increase the speed of internationalization, and support international entrepreneurship(Gawel, Mroczek-Dąbrowska, & Pietrzykowski, 2023). Tourism, which is a developing sector in the world, is not excluded from the digital transformation process. Especially the effects of digitalization on the tourism sector attract the attention of researchers. However, productivity studies, which are an economically important factor, have been neglected. In the study, a bibliometric analysis of the studies carried out within the scope of digitalization efficiency in the tourism sector was made. Especially with this study, it is aimed to reveal remarkable academic studies and current concepts related to digitalization and productivity in the tourism sector.

In this context, especially the digital economy is one of the prominent concepts. The concept of digital economy refers to the transformation of economic activities as a result of the use of digital technologies that enable cheaper and easier access, processing and storage of information (Soava & Raduteanu, 2014, p. 46). It is seen that studies in the field of digital economy efficiency are intense, and in the tourism sector, the digital economy is one of the fields that have been studied in recent years. Especially in relation to the concept of digital economy, productivity studies in the tourism sector will be positive in terms of literature. Again, digital transformation has been the subject of separate studies in terms of tourism and productivity concepts, but tourism and productivity studies have not been carried out within the framework of digital transformation. Today, the concept of sustainability, which expresses the activities carried out to protect natural resources while meeting human needs, and to leave a

good world to future generations with environmental awareness, is also remarkable in the study. The environment is the most important resource for the tourism sector. Accordingly, sustainability comes to the fore in tourism studies, but the efficiency aspect has not been studied much in this area. As a result, studies can be conducted on the concepts of digital economy, digital transformation, economic growth and sustainability within the scope of digitalization efficiency in the tourism sector.

In the last part of the study, a search was made on the basis of the keywords "tourism", "productivity" and "digital" and only three studies were found. These studies are not very comprehensive, two of them are conference papers and only one is an article study. Based on these data, the gap in the academic literature on the relationship between digitalization and productivity in the tourism sector has been revealed. As a result of the study, it has been revealed that the intensity of productivity studies and digitalization productivity related studies in the tourism sector is high, but there is a significant gap in the tourism sector in terms of digitalization efficiency related studies. In addition, as a result of the study, current concepts that have been studied in recent years have been determined in this context. In particular, scanning only Web of Science and Scopus databases can be cited among the limitations of the study. There may be larger studies in different databases.